

8. Boiar A. O. Dosvid ekonomichnoi intehtatsii tretikh krain z YeS // Ekonomichna i sotsialna heohrafiia: zbirnyk naukovykh prats / red. kolehiia: S. I. Ishchuk (vidpovidalnyy redaktor) ta in. – K.: Vydavnytstvo heohrafichnoi literatury «Obrii», 2008. – Vyp.58. – S.289–299. – Rezhym dostupu: https://www.researchgate.net/profile/Andriy_Boyar2/publication/315243692_Dosvid_ekonomichnoi_integracii_tretih_krain_z_ES_Forms_of_integration_of_the_third_countries_with_the_EU_market/links/58cc2ae792851c374e12dce2/Dosvid-ekonomichnoi-integracii-tretih-krain-z-ES-Forms-of-integration-of-the-third-countries-with-the-EU-market.pdf.

9. Yevropeiska komisiia [Elektronnyi resurs]: [Sayt]. – Rezhym dostupu: https://ec.europa.eu/info/index_en.

10. Tykhomyrova Ye. Hlobalnyi kontekst zovnishnoi rehionalnoi polityky YeS: Latynsk Ameryka / Ye. Tykhomyrova // Naukovy visnyk Skhidnoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky. Mizhnarodni vidnosyny. – 2013. – №9. – S.39–45. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvnum_2013_9_11.

11. Kostiuchenko Ya. M. Zahalnoteoretychni pidkhody do mizhnarodno-pravovykh form spivrobitnytstva Yevropeiskoho Soiuzu z tretimy krainamy / Ya. M. Kostiuchenko // Almanakh mizhnarodnoho prava. – 2016. – Vyp.12. – S.13–21. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/amp_2016_12_4.

12. Dohovir pro funktsionuvannia Yevropeiskoho Soiuzu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

13. Yevropeiska sluzhba zovnishnykh zviyazkiv [Elektronnyi resurs]: [Sayt]. – Rezhym dostupu: http://eeas.europa.eu/la/index_en.htm.

14. Dohovir pro Yevropeiskiy Soiuz. – Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_029.

15. Hejfec V. Kuba: pereosmyslenie roli strany v mirovom soobshhestve / V. Hejfec, L. Hejfec // Mirovaya jekonomika i mezhdunarodnye otnosheniya. – 2017. – №2, т.61. – Rezhym dostupu: https://www.imemo.ru/files/file/magazines/meimo/02_2017/94103kheyfets022017.pdf

Herman Y. O., PhD in History of Science, Associate professor, Department of Political Science, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine, Dnipro), iuliia.german@gmail.com

Nikolenko Y. O., student, Department of Political Science, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine, Dnipro), lena@online.dp.ua

Peculiarities of the institutional aid of the European Union to the countries of Latin America and the Caribbean (case of the Republic of Cuba)

The peculiarities and main directions of cooperation of the European Union with the countries of Latin America and the Caribbean are analyzed. The features of institutional support of the European Union to the Republic of Cuba have been clarified. The peculiarity of the applied by European Union instruments for ensuring Cuba's perception of European values in the context of the cultural and political tradition of the Latin American countries is shown.

Keywords: European Union, European Union foreign policy; Latin America, Caribbean, instruments of cooperation.

* * *

УДК 327.2/8

Дальський В. Б.,
асистент кафедри міжнародних
відносин та зовнішньої політики, Інститут
міжнародних відносин Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ),
dalskyi@ukr.net

МІГРАЦІЙНИЙ ВИМІР ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКИХ ПАРТНЕРІВ

Стаття присвячена дослідженню концептуальних засад, форм реалізації та впливу міграційної складової середземноморської політики ЄС, розкриттю її зв'язків з внутрішніми та зовнішніми процесами після набуття чинності Маастрихтського договору. Аналіз документальної бази

дозволяє прослідкувати утвердження пріоритетних механізмів регулювання відповідних питань. Запропонована авторська оцінка факторів та обмежень, що з одного боку призвели до актуалізації питань міграції, а з іншого задали рамки для переформатування загального підходу політики Європейського Союзу у басейні Середземного моря.

Ключові слова: міграційна політика ЄС, Барселонський процес, Європейська політика сусідства, Глобальний підхід до міграції та мобільності, партнерство мобільності, угода про асоціацію.

Виявлення передумов формування та особливостей сучасних принципів та практик політики ЄС щодо середземноморських держав-сусідів варто провадити через дослідження цілого комплексу внутрішніх та зовнішніх чинників, одним з важливих серед яких є міграційна складова.

Метою цієї статті є дослідження впливу процесу вироблення спільного підходу ЄС до питань міграції на його політику у басейні Середземного моря.

Зазначена проблема знайшла своє відображення у роботах низки науковців на зразок П. Дж. Карвелла, С. Вулфф, Дж. Гюйсманса та інших, котрі досліджували зв'язки середземноморської політики ЄС з міграційною тематикою, але не були однотайні в інтерпретації результатів.

Актуалізацію відповідних питань у відносинах ЄС з державами Південного і Східного Середземномор'я передусім варто розглядати у зв'язку зі значним потоком мігрантів з цього напрямку до Європи протягом 80–х рр. ХХ ст. та продовженням цього процесу напередодні і після набуття чинності Маастрихтського договору [26, с. 21]. Особливість такого розвитку подій полягала не лише в обсягах легальних і нелегальних мігрантів з півдня, але і в тому, що уряди середземноморських країн на зразок Марокко вважали міграцію до Європи способом вирішення внутрішніх соціальних проблем [27, с. 97–98]. З огляду на те, що перетворення Європейських Співтовариств на Європейський Союз було викликане необхідністю вироблення ефективних спільних рішень щодо нагальних питань, очевидно, що нове утворення мало дати таку спільну відповідь на виклик зростання міграційного потоків з південних сусідів Європи, з якими у той час усім зацікавленим європейським державам, передусім середземноморським на кшталт Греції, Іспанії, Італії та Франції, доводилось розбиратись самотужки через розбудову двосторонніх міждержавних форматів.

Змістовність такого твердження напередодні створення Європейського Союзу було продемонстровано уже на засіданні Європейської Ради в Единбургу 1992 р., де серед іншого було вказано на зростання міграційного тиску та рекомендовано членам Європейських Співтовариств протидіяти нелегальній міграції через укладання угод про реадмісію з державами походження та транзиту мігрантів [13]. Також увагу питанню приділяє Барселонська декларація 1995 р., ухвалена на установчій конференції Євро-Середземноморського партнерства (ЄСП) – першого багатостороннього формату, запропонованого Європейським Союзом для взаємодії з південними сусідами після підписання Маастрихтського договору. У тексті декларації питанню міграції присвячено пасаж, котрий у цілому підкреслив пріоритети ЄС у цій сфері, що їх південні партнери мали враховувати: у тексті згадується не лише абстрактне питання «заснування ближчої співпраці», але і питання реадмісії, щодо якої сторони мали «розуміти

відповідальність», а також двосторонніх угод і заходів, що мали б регулювати цю сферу [2]. Таким чином запуск загального формату відносин ЄС з країнами регіону із самого початку передбачав розбудову механізмів для регулювання міграційних питань між ЄС та державами-партнерами.

Опікуватись відповідними питаннями у межах ЄСП, або Барселонського процесу, як його ще називали, мали з одного боку багатосторонні формати, передусім саміти, міністерські конференції та Євро-Середземноморська парламентська асамблея, що грали роль майданчика для вироблення необхідних рішень, а з іншого – двосторонні угоди про асоціацію між ЄС та кожною з позаєвропейських держав-учасниць відповідного формату, тобто нові документи, які мали поглибити відносини сторін у різних сферах задля ефективної реалізації амбіційних завдань Барселонської декларації на зразок створення спільних просторів миру і стабільності, а також процвітання, започаткування зони вільної торгівлі тощо. Фактично у Барселонському процесі інтереси ЄС мали просуватись за рахунок тих преференцій, у яких були зацікавлені південні партнери, і які він міг запропонувати їм – здебільшого в економічній сфері на зразок фінансової допомоги, або відкриття доступу партнерів до ринку ЄС, а відповідно усі інші питання, і пов'язані з міграцією серед них, підв'язувались до преференцій Європейського Союзу пакетом [28, с. 191].

Утім, регіональний підхід значно обмежив дієвість механізмів ЄСП щодо усього порядку денного загалом і міграційної тематики зокрема через розвиток міжнародної ситуації: багатосторонні формати зайшли до глухого кута здебільшого з політичних причин, наприклад, провалу близькосхідного мирного процесу, що негативно позначилось на розвитку будь-яких спільних форматів між арабськими країнами та Ізраїлем, а підписання і реалізація серії угод про асоціацію перетворились на тривалий і нерівномірний процес часто через активні торги з питань двосторонніх відносин та невдоволеність багатьох середземноморських партнерів ЄС його скромними пропозиціями.

У цей же час підходи у середині самого Європейського Союзу щодо ролі питань міграції у внутрішній та міжнародній політиці зазнавали помітного дрейфу, який можна звести до трьох основних процесів: консолідації, сек'юритизації та екстернізації.

Перш за все ЄС сам потребував розробки та впровадження спільних правил, механізмів і структур, котрі б регулювали різні аспекти міграційної тематики, що спонукало до внутрішніх трансформацій [23, с. 171–200]. Так за Маастрихтським договором відповідні питання, зокрема віз, іміграції та надання притулку відносились до третьої опори ЄС, що стосувалась питань правосуддя та внутрішніх справ, тобто відносились до сфери міжурядових відносин, але із запуском Шенгенської зони 1995 р. і усуненням внутрішніх кордонів ці питання стали предметом спільного інтересу, що і було невдовзі відображено в Амстердамському договорі, який імплементував Шенгенську угоду до законодавства ЄС, а питання нелегальної міграції та надання притулку, окрім легальної міграції, переніс з третьої до комунітарної першої опори, тобто віддав їх у розпорядження інститутів ЄС [31, с. 90]. Така зміна

компетенцій позначилась на прискоренні вироблення єдиних правил Європейського Союзу у цій сфері, адже розробка цього питання зосередилась у Європейській Комісії. Уже в жовтні 1999 р. Європейська Рада прийняла програму Тампере – завдання, котрі необхідно було реалізувати для створення Простору свободи, безпеки і правосуддя, у межах яких було, наприклад, зазначено створення Системи надання притулку і міграції ЄС. Згадана програма підкреслювала необхідність підписання угод про реадмісію та технічну співпрацю на кордонах ЄС, зокрема, з державами Середземномор'я [14]. Після завершення терміну дії цієї програми 2004 р. реалізацію завдань у сфері було розпочато через дію вже Гаазької програми, яка, наприклад, передбачала створення Спільного європейського офісу з підтримки надання притулку [19], а вже 2005 р. ЄС спробував зібрати разом напрацювання у цій сфері через запуск Глобального підходу до міграції. Прикметно, що вже у Лісабонському договорі було підтверджено намір щодо створення спільної іміграційної політики, а також поширено правило голосування кваліфікованою більшістю щодо питань іміграції та надання притулку, давши останнє слово у цих питаннях спільному рішенням наднаціональних структур ЄС [22].

У такому контексті паралельно до створення бази для спільної міграційної політики ЄС йшов процес, охарактеризований низкою дослідників як сек'юритизація міграційної тематики в ЄС загалом і її середземноморського аспекту зокрема. Так, на думку Дж. Гюйсманса, актуалізація саме безпекових пріоритетів у відносинах з державами Середземномор'я спричинила дрейф питань міграції для структур ЄС саме до безпекової сфери [25, с. 751–777]. Така тенденція виглядає закономірною на тлі того, що близькосхідне врегулювання до кінця 90-х рр. ХХ ст. вже очевидно зайшло у глухий кут, а терористична загроза та криміналізовані форми міграції з країн Південного і Східного Середземномор'я лише інтенсифікувались, тож два останні питання стали розглядатись у тісні зв'язці.

Показово, що у тексті Барселонської декларації міграційні питання розміщені не у розділі політичного і безпекового партнерства, чи економічного і фінансового партнерства, а у частині партнерства щодо соціальних, культурних та людських справ, але вже у Спільній стратегії щодо середземноморського регіону 2000 року зростання важливості регіону для ЄС напряму пов'язане було з існуванням в ньому «викликів та проблем», до звідного переліку яких було включено питання «безпеки і миру» разом з «міграцією і популяційним балансом» [3]. Поступовість переходу засвідчує навіть процес підписання угод про асоціацію: якщо перші такі документи, підписані з Марокко (1995) і Тунісом (1996) не містять згадок про співпрацю у боротьбі з нелегальною міграцією, то подібні угоди, підписані після 2000 року, наприклад, з Ліваном, Єгиптом, або Алжиром вже приділяють увагу цьому питанню.

Особливо прикметною сек'юритизація стала після терактів 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку, 11 березня 2004 р. у Лондоні та 7 липня 2005 р. у Мадриді, коли тема боротьби з нелегальною міграцією стала складовою активізації боротьби з міжнародним тероризмом. Наприклад, у Гаазькій програмі 2004 р. міграційні

проблеми вже чітко пов'язані з боротьбою проти тероризму [19], а вже Високий представник ЄС Хав'єр Солана підкреслював, що міграція дуже важлива для безпеки [30, с. 332].

Третім фактором, котрий вплинув на формування підходів щодо регулювання міграційних питань у відносинах з державами Середземномор'я став процес екстерналізації, який поступово актуалізував цю сферу не лише в якості фактору внутрішньої політики ЄС, але й важливого аспекту його міжнародної політики [29, с. 98]. Уже згаданий перехід більшості питань міграції з міжурядового поля третьої опори правосуддя та внутрішніх справ за Маастрихтським договором до першої комунітарної опори за Амстердамським договором фактично передавав цю сферу до компетенції наднаціональних органів, що водночас узгоджували зовнішні політики держав членів та розробляли орієнтири спільної міжнародної політики, тож не дивно, що міграційна тема, враховуючи паралельні процеси консолідації та сек'юритизації, швидко стала одним з факторів міжнародної діяльності ЄС. Уже комюніке засідання Європейської Ради у Тампере 1999 р. містило ідею нерозривності внутрішньої безпеки та зовнішньої діяльності, наголошуючи, що «зовнішні зносини ЄС мають слугувати досягненню завдань внутрішньої безпеки» [14], а рішення Севільського засідання Європейської Ради чітко прив'язувало питання міграції до поглиблення двосторонніх відносин з зовнішніми партнерами, постулюючи, що усі майбутні угоди про співробітництво, чи асоціацію з третіми країнами повинні містити положення про спільне управління міграційними потоками та реадмісію [20].

Таким чином накладання внутрішнього та зовнішнього порядку денного Європейського Союзу сприяло усебічному переосмисленню міграційного виміру Барселонського процесу, що зрештою призвело до перетворення цієї тематики в окрему частину усього формату. Офіційно така новація була втілена 2005 р. на присвяченому 10-й річниці Євро–Середземноморського партнерства саміті у Барселоні [1], утім, ця зміна мала вже більше формальне значення, оскільки до того часу розрив між очікуваннями учасників фактично звів ефективність багатосторонніх ініціатив нанівець, зосередивши основну роботу партнерів на форматі двосторонніх угод про асоціацію.

Відповідні фактори були очевидними вже задовго до ювілейного саміту, що зрештою стало однією з причин виведення білатерального формату взаємодії ЄС зі своїми середземноморськими партнерами до структури Європейської політики сусідства (ЄПС), яка спочатку утворювалась для східноєвропейських партнерів, з якими Європейський Союз ще не мав спільного багатостороннього формату, але зрештою була поширена на держави Південного і Східного Середземномор'я. Такий зсув у політиці щодо своїх партнерів можна розглядати не лише визнанням низької ефективності багатостороннього формату, але й того факту, що середземноморська політика для ЄС стала більше інструментом задоволення своїх потреб та інтересів, втіленням тієї ж екстерналізації внутрішнього порядку денного, ніж простою діяльністю з розбудови добросусідських відносин та сприятливого міжнародного середовища. Незважаючи

на вироблені державами–членами ЄС єдині підходи щодо країн регіону та збереження Барселонського процесу, інтенсифікація саме двостороннього формату у межах ЄПС призвела до диференційованого підходу Європейського Союзу до своїх партнерів, що у багаченні Європейської Комісії без еквівоків прив'язувався до принципу «більшого за більше» [6], згідного якого кожна держава–партнер могла отримувати преференції, до того обіцяні усім середземноморським країнам–учасникам ЄСП на кшталт фінансової допомоги та доступу до ринку ЄС, лише тією мірою, якою вона погодила та виконала пропозиції ЄС без прив'язки до успіхів, чи позицій інших позаєвропейських учасників ЄПС.

Ще більш очевидним став новий підхід після того, як програми фінансової допомоги МЕДА I (1995–1999) і МЕДА II (2000–2006), створені спеціально для фінансування проєктів Барселонського процесу, з 2007 р. були замінені на єдиний для всіх партнерів політики сусідства Європейський інструмент сусідства та партнерства (ЄІСП): ЄС не став продовжувати основну програму фінансування саме середземноморського багатостороннього формату, яка опікувалась регіональними політичними та соціо–культурними проєктами, але залишив, наприклад, регіональний фінансовий інструмент Європейського інвестиційного банку для фінансування економічних проєктів у Середземномор'ї – FEMIP (Facility for Euro–Mediterranean Investment and Partnership).

Навіть спроба президента Франції Ніколя Саркозі реанімувати багатосторонній формат співпраці ЄС з південними сусідами, котрий зрештою на Паризькому саміті 2008 р. призвів до переформатування ЄСП на інституціалізований Союз заради Середземномор'я зі своїм постійним секретаріатом, не мав для міграційного виміру суттєвого значення – основні фінансові інструменти, наприклад, для середземноморських партнерів лишилися тими самими.

Для міграційного виміру політики ЄС у регіоні такий розвиток подій означав те, що, не отримавши результатів у створенні багатосторонніх структур та режимів щодо регулювання міграційних потоків у Середземномор'ї, Європейський Союз перейшов до розбудови зі своїми партнерами двосторонньої політичної, правової та технічної інфраструктури відносин у цій сфері, але оскільки процес внутрішньої консолідації щодо вироблення спільної іміграційної політики посилювався, то комунітарні органи у Брюсселі фактично могли запропонувати лише приєднання країн–партнерів до вже наявної спільної європейської інфраструктури, і таким чином процес екстерналізації внутрішніх політик ЄС поширювався на середземноморських сусідів в обмін на економічну та технічну допомогу.

За таких обставин актуалізувалась необхідність швидкого вироблення ефективної, наскільки це було можливо у тій ситуації, системи регулювання міграційних питань, не чекаючи на готовність усіх зовнішніх партнерів. Ситуація загострювалась не лише проблемами для прикордонних та правоохоронних служб держав–членів ЄС, але й для політичного керівництва: антимігрантські настрої серед громадян країн ЄС посилювались разом зі зростанням кількості нелегальних мігрантів, а збільшення смертельних випадків серед них та погані умови їхнього транспортування викликали

шквал критики з боку правозахисних рухів та організацій [24, с. 11–14].

Одним з викликів стало відкриття нових маршрутів масової нелегальної міграції з території середземноморських партнерів ЄС, наприклад, через Канарські острови з території Марокко: якщо раніше користувачі так званого західносередземноморського міграційного каналу намагалися потрапити на територію ЄС через магрибські анклав Іспанії Сеуту та Мелілью й протоку Гібралтар, які вже були достатньо щільно прикриті іспанськими службами, то обхідний шлях через Атлантичний океан потребував термінового реагування.

За таких обставин середземноморські держави ЄС змушені були усе частіше проводити здебільшого морські операції з відлову та повернення нелегальних мігрантів, тож на середину 2000-х стало зрозуміло, що ефективна боротьба з цією проблемою не можлива без створення у ЄС ефективної спільної системи адміністрування та координування міграційних питань, що у свою чергу у цей період призвело до низки важливих подій, серед яких варто виокремити дві. Одна полягала у створенні рішенням Європейської Ради 2004 р. і початку роботи з 2005 р. Європейської агенції кордонів та берегової охорони (FRONTEX) як спільного координаційного і організаційного органу ЄС у цій сфері, серед перших операцій котрого, зокрема, стали Гера, Наутілус і Посейдон, що відповідно боролись з потоками нелегальної міграції за трьома основними підземними каналами: західносередземноморським, центральносередземноморським та східносередземноморським [17]. Другою подією стало прийняття 2005 р. Глобального підходу до міграції, що позначив пріоритетні заходи щодо Африки та Середземномор'я, зокрема усебічне залучення держав регіону до роботи FRONTEX як на рівні нагляду і моніторингу, так і на рівні операцій [16]. Остаточне місце середземноморських партнерів було визначене після того, як у листопаді 2006 р. Європейська Комісія у своєму комюніке закріпила намір посилювати управління південними морськими кордонами ЄС через організаційну структуру, створену у межах угод про асоціацію та двосторонніх планів дій з середземноморськими партнерами [4], а у грудні 2006 р. Рада ЄС на засіданні з питань правосуддя і внутрішніх справ вирішила усі концептуальні принципи та практичні інструменти міграційного контролю звести до системи Інтегрованого управління кордонами [15], частиною котрої мали б стати системи управління кордонами партнерів ЄС [5].

Фактично на момент початку подій Арабської весни у грудні 2010 р. і розкручування гуманітарних катастроф певний час у Тунісі, а потім довгий час у Лівії та Сирії, що спричинили масовий потік біженців з арабських країн та нелегальних мігрантів із субсахарської Африки, котрі, зокрема, скористались розвалом лівійської державної системи, контури міграційної політики ЄС щодо середземноморських країн, вже були окреслені і проходили процес вдосконалення, хоча і не набули такої ефективності, щоб дати ЄС можливість вирішити міграційну кризу. Усвідомлення різкого збільшення напливу мігрантів морськими шляхами у перші місяці арабської весни, зокрема висадка понад 20 тис. біженців лише на італійську територію невеликого

острова Лампедуза та територію Мальти [8], змусили Європейську Комісію активізувати діяльність та вдосконалювати інструментарій в авральному режимі, особливо щодо питань реадмісії нелегальних мігрантів до країн походження, або хоча б транзитних країн. Так уже в лютому 2011 р. у своєму комюніке виконавчий орган ЄС констатував незавершеність процесу підписання угод про реадмісію з ключовими середземноморськими партнерами на зразок Алжиру та Марокко, виправдовуючи відсутність прогресу у цьому питанні додатковими вимогами саме південних партнерів, котрі з одного боку вимагали додаткової фінансової допомоги в обсягах, не передбачених бюджетом ЄС, та спрощення візового режиму для своїх громадян, а з іншого, погоджувались обговорювати зобов'язання лише щодо реадмісії своїх резидентів, не бажаючи приймати громадян третіх країн в умовах міграційної кризи [7].

Вже у березні 2011 р. Комісія запропонувала комплексне бачення оновленої політики сусідства щодо середземноморських партнерів у формі «Партнерства заради демократії та спільного процвітання», де напряду запропонувала збільшення фінансування за наявними програмами співпраці і навіть надання макрофінансової допомоги партнерам у разі необхідності, але натомість традиційно обумовлювала ці преференції прийняттям сусідями правил гри ЄС: для міграційної тематики бросельські посадовці вважали за необхідне тіснішу кооперацію середземноморських держав з міграційними структурами Європейського Союзу у межах посиленних двосторонніх діалогів з міграції, мобільності та безпеки, фактично приєднання до Інтегрованого управління кордонами у формі укладання двосторонніх партнерств мобільності, де однією з центральних тем лишалось питання угод про реадмісію [18].

Однією з відповідей Європейської Комісії на подальші події, що стрімко набирали оберти вже у травні 2011 р. стало два комюніке. Одне, присвячене узагальненню підходів цієї установи щодо питань міграції, розкривало бачення щодо взаємозв'язку концептуальних та практичних напрацювань ЄС з цієї тематики, наприклад співвідношення Глобального підходу до міграції, Інтегрованого управління кордонами, Спільної європейської системи надання притулку, діяльності спеціалізованих структур на кшталт FRONTEX та зрештою місця сусідів у цій системі. Попри загальність змісту, текст документу прямо давав зрозуміти середземноморським партнерам, що ЄС очікує від них участі в регулюванні нелегального трафіку, розглядаючи більшість людей, які висадились на Лампедузі і Мальті після початку кризи, в якості економічних мігрантів, які мають бути повернуті до місць, з котрих прибули, а не біженців [8]. Друге ж комюніке під назвою «Діалог з міграції, мобільності та безпеки з країнами Південного Середземномор'я» узагальнювало практику, яка склалась саме між ЄС та його південними сусідами у сфері міграційної політики, та визначало бачення коротко- та середньострокового планів реалізації раніше сформованих завдань, зокрема партнерств мобільності, на основі чотирьох принципів: диференціації партнерів, білатералізму, обумовленості преференцій від ЄС ефективністю середземноморських партнерів, а також відкритості для моніторингу їхнього процесу імплементації пунктів партнерства [9].

Фактично 2011 р. ЄС у цілому сформував сучасну платформу своєї політики щодо питань міграції загалом та її середземноморського виміру зокрема, тож коли у листопаді 2011 р. Європейська Комісія вирішила оновити Глобальний підхід до міграції, перейменувавши його на Глобальний підхід до міграції та мобільності, у межах якого структурувала пріоритети, підходи, форми та інструменти діяльності на комунітарному рівні ЄС, а також на регіональному і білатеральному рівнях партнерів, за Південним Середземномор'ям було закріплено виключну роль у якості найважливішої зони першого за пріоритетністю формату взаємодії, яким була названа ЄПС [10]. Подальші події та документи ЄС у період 2011–2018 рр. лише констатували цю обставину, як, наприклад, Європейський порядок денний з міграції, запроваджений 2015 р. [11], або презентація Європейською Комісією у грудні 2017 р. з перспективою запровадження до червня 2018 р. формату «всеосяжної та сталої політики міграції та надання притулку» [12].

Утім, міграційний вимір загальної політики ЄС щодо своїх середземноморських партнерів так і не досяг рівня ефективності, запроєктованого європейськими структурами, а просування своєї моделі відносин у цій сфері не знайшло бажаного відгуку серед південних сусідів: достатньо звернути увагу на мізерну кількість вже підписаних на цей момент партнерств мобільності з країнами Середземномор'я (3) та відсутність з ними поки хоча б одного підписаного Спільного порядку денного міграції та мобільності [21] – зв'язки, утвореної для міграційної сфери за аналогією з угодами про асоціацію та планами дій ЄПС із попереднього досвіду. Відсутність чинних угод про реадмісію з державами регіону також свідчить не на користь ЄС: очевидно, що для більшості середземноморських партнерів Європейського Союзу є не до кінця прийнятними не лише принципи та форми бросельських пропозицій у цій сфері, але і пріоритетність такої тематики – для них, на відміну від європейських структур, головні інтереси взаємодії полягають у площині економічних питань.

Таким чином міграційний вимір політики ЄС щодо середземноморських партнерів за вагомістю здійснив дрейф від одного з другорядних питань Барселонського процесу, до одного з найбільш пріоритетних напрямів зовнішньої діяльності Європейського Союзу, який значною мірою підпорядкував своїм потребам загальний підхід європейських інституцій до розбудови системи взаємин у регіоні. Відповідний перебіг подій став наслідком з одного боку процесів безпрецедентного і слабо контрольованого зростання нелегальної міграції до Європи з півдня, а з іншого – внутрішніх процесів у ЄС через сек'юритизацію, консолідацію, та екстерналізацію його політики, що актуалізувало міграційну тематику у відповідній сфері взагалі і у середземноморському її аспекті зокрема. Розгляд питання також свідчить про те, що посилення міграційного виміру є одним з чинників зміцнення білатерального формату та Європейської політики сусідства у загальному підході взаємодії Європейського Союзу з південними партнерами за рахунок багатосторонніх форматів Євро–Середземноморського партнерства та Союзу заради Середземномор'я.

Список використаних джерел

- 10th Anniversary Euro–Mediterranean Summit Five Year Work Programme [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015074%202005%20INIT>
- Barcelona declaration adopted at the Euro–Mediterranean Conference on 28 of November 1995. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eeas.europa.eu/archives/docs/euromed/docs/bd_en.pdf
- Common Strategy of the European Council of 19 June 2000 on the Mediterranean region 2000/458/CFSP// Official Journal of the European Communities. – 22.07.2000. – V.42 (L 183). – P.5–11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex%3A32000E0458>
- Communication from the Commission to the Council – Reinforcing the management of the European Union's Southern Maritime Borders (COM/2006/0733 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex:52006DC0733>
- Communication from the Commission to the Council and the European Parliament – The Global Approach to Migration one year on: Towards a comprehensive European migration policy (COM/2006/735 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0735&from=ES>
- Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – A Strong European Neighbourhood Policy (COM/2007/0774 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/XLT/?uri=CELEX%3A52007DC0774>
- Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – Evaluation of EU Readmission Agreements (COM/2011/76 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2011/EN/1–2011–76–EN–F1–1.Pdf>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – Communication on migration (COM/2011/248 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/pdf/1_en_act_part1_v11_en.pdf
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – A dialogue for migration, mobility and security with the Southern Mediterranean countries (COM/2011/292 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ypes.gr/UserFiles/f0ff9297–f516–40ff–a70e–eca84e2ec9b9/COM–2011–292–en.pdf>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – The Global Approach to Migration and Mobility (COM/2011/0743 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52011DC0743>
- Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – European Agenda on Migration (COM/2015/240 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf
- Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council – Commission contribution to the EU Leaders' thematic debate on a way forward on the external and the internal dimension of migration policy (COM/2017/820 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/20171207_communication_on_commission_contribution_to_the_eu_leaders_thematic_debate_on_way_forward_on_external_and_internal_dimension_migration_policy_en.pdf
- Conclusions of the Presidency, European Council in Edinburgh 11–12 December 1992 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/media/20492/1992_december_edinburgh_eng.pdf
- Conclusions of the Presidency, Tampere European Council 15 and 16 October 1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm

15. Council of the European Union 2768th Meeting on Justice and Home Affairs Press Release, Brussels, 4–5 December 2006 (C/06/341) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_PRES-06-341_en.htm?locale=en

16. Council of the European Union Presidency Note to European Council 13 December 2005 (15582/05 ASIM 64 RELEX 747) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2015744%202005%20INIT>

17. European Border and Coast Guard Agency Archive of Operations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://frontex.europa.eu/operations/archive-of-operations/?year=2007&type=&host=>

18. Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions of 8 March 2011 – A Partnership for democracy and shared prosperity with the Southern Mediterranean (COM/2011/200 final) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/research/iscp/pdf/policy/com_2011_200_en.pdf

19. Presidency Conclusions of Brussels European Council 8 December 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/82534.pdf

20. Presidency Conclusions of Seville European Council 21 and 22 June 2002 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/media/20928/72638.pdf>

21. The European Commission: Global Approach to Migration and Mobility [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/global-approach-to-migration_en

22. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007 (2007/C 306/01) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTEXT>

23. Cardwell P. J. EU External Relations and Systems of Governance: The CFSP, Euro-Mediterranean Partnership and Migration. – New York: Routledge, 2009. – 241 p.

24. Fargues Ph. Four Decades of Cross-Mediterranean Undocumented Migration to Europe A Review of the Evidence. – Geneva: International Organization for Migration (IOM), 2017. – 46 p.

25. Huysmans J. The European Union and the Securitization of Migration // Journal of Common Market Studies. – 2000. – №38 (5). – P.751–777.

26. International Migration Statistics in the Mediterranean Countries: Current data sources and statistics available from international organisations – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2001. – 47 p.

27. Lahlou. M. Morocco's Experience of Migration as a Sending, Transit and Receiving Country // Changing Migration Patterns in the Mediterranean / ed. Kamel L. – Roma: Edizioni Nuova Cultura, 2015. – 216 p.

28. Panebianco S. The EU and the Middle East // The Foreign Policy of the European Union: Assessing Europe's Role in the World / ed. Bindi F. – Washington: Brookings institution press, 2010. – 386 p.

29. Rees W. Inside out: The external face of EU internal security policy // Journal of European Integration. – 2008. – 30 (1). – P.97–111.

30. Solana J. Summary of Remarks at the 9th Euro-Mediterranean Meeting of Foreign Ministers, Lisbon, 5–6 November 2007 // Chaillot paper. – 2008. – №112. – P.328–333. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/cp112-English.pdf>

31. Wolff S. The politics of negotiating EU Readmission Agreements: insights from Morocco and Turkey // Externalizing Migration Management: Europe, North America and the Spread of 'Remote Control' Practices / ed. Zaiotti R. – New York: Routledge, 2016. – 292 p.

Dalskyi V. B., assistant professor, Department of International Relations and Foreign Policy of the Institute of International Relations by Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine, Kyiv), dalskyi@ukr.net

Migration dimension of the EU's policy towards Mediterranean partners

The article is dedicated to the research of conceptual bases, forms of implementation and influence of the migration component of the EU Mediterranean

policy, its links with internal and external processes after the entry into force of the Maastricht Treaty. The analysis of the documentary base study the approval of the priority mechanisms for regulating the relevant issues. An author offers original assessment of the factors and constraints that on the one hand led to the actualization of migration issues, and on the other, framed the transformation of the general approach of the European Union's policy in the Mediterranean basin.

Keywords: EU migration policy, Barcelona Process, European Neighborhood Policy, Global Approach to Migration and Mobility, Mobility Partnership, Association Agreement.

* * *